

3. Касьянова М.М. Міграція громадян України до Білорусі, Молдови та Росії в умовах постбіполярної трансформації міжнародної системи: дисертація доктора політичних наук: 23.00.04 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича / М.М. Касьянова. – Київ-Чернівці, 2018. – 748 с.
4. Малиновська О.А., Коломієць О.О. Міграційний аспект гібридної війни Росії проти України / О.А. Малиновська, О.О.Коломієць // Демографія та соціальна економіка – 2017. – № 2 (30) – С. 78-88.
5. Рязанцев С., Скоробогатова В. Украинская миграция в приоритетах развития России / С. Рязанцев, В. Скоробогатова // Международные процессы. – 2016. – 14, № 1. – С. 38–51.
6. Світова гібридна війна: Український фронт. Монографія. / за загальною редакцією В.П. Горбуліна – К.: НІСД, 2017 – 496 с.

Житник О.М.,
Національна академія державного
управління при Президентіві України,
м. Київ, Україна

ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА» У ЗАХІДНОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВИХ ДИСКУРСАХ

Анотація. Метою статті є осмислення поняття «гібридна війна» у західному та українському наукових дискурсах. Для вирішення завдань дослідження використовувався системний підхід, логіко-семантичний та компаративний методи.

У статті доведено, що особливостями трактування поняття «гібридна війна» у західному та українському дискурсах є те, що: західні дослідники акцентують увагу на вивченні феномену гібридності як війни, так і загроз; українські дослідники акцентують увагу переважним чином на з'ясуванні сутності гібридної війни й розглядають його як явище з позиції дихотомії «нове – старе». Практичне значення дослідження полягає в тому, що основні теоретичні положення та конкретні пропозиції, що містяться в статті, можуть бути використані для вирішення наукових і практичних завдань протидії загрозам гібридної війни.

Ключові слова: гібридна війна, гібридний конфлікт, гібридний підхід до ведення війни, гібридні загрози, неспроможні держави.

Summary. The purpose of the article is to comprehend the concept of «hybrid war» in Western and Ukrainian scientific discourses. It was used system approach, logical-semantic and comparative methods to solve the problems of the issue.

The article proved that features interpretations of «hybrid warfare» in the western and Ukrainian discourse are that: Western scholars focus on the phenomenon studied hybridity as wars and threats; Ukrainian researchers focus on the clarity of the essence of the hybrid war and consider it as a phenomenon from the standpoint of dichotomy «new-old».

The practical significance of the study is that the main theoretical positions and concrete proposals contained in the article can be used to solve scientific and practical problems in countering threats to the hybrid war.

Key words: hybrid war, hybrid conflict, hybrid approach to warfare, hybrid threats, insolvent states.

Постановка проблеми. Для України феномен «гібридної війни» актуалізований у зв'язку з ескалацією збройного насильства на сході України, де бойовиків самопроголошених республік – ЛНР та ДНР, підтримує російський уряд, а підрозділи збройних сил РФ беруть участь у бойових діях.

Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми вивчення феномену «гібридної війни» з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження проблем теорії та практики адаптації зарубіжного досвіду державного реагування на загрози гібридної війни для потреб України.

На підставі аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій можна зробити висновок про те, що в українському науковому просторі проблематиці гібридної війни присвячено наукові праці таких українських дослідників: Т. Березовця [1], Р. Додонова, О. Базалука, В. Мандрагелі [2], Є. Магди [3], В. Горбуліна [4], М. Цюрупи [5], М. Шевченка [6]. У працях цих авторів розглядаються питання сутності, змісту та характерні риси гібридної війни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, формулювання цілей статті. Незважаючи на значний науковий доробок українських дослідників з актуальних проблем дослідження феномену «гібридної війни», маємо констатувати обмаль наукових праць, у яких здійснюється компаративний аналіз уявлень про гібридну війну в науковому дискурсі України та іноземних держав.

Саме тому **мета статті** полягає в осмисленні поняття «гібридна війна» у західному та українському наукових дискурсах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український дослідник Т. Березовець у своїй книзі «Аннексія: остров Крым. Хроники гибридной войны» [1] також обґрунтовує феномен «гібридної війни» як нове явище, але не дає визначення.

Автори монографії «Гібридна війна: in verbo et in praxi» [2] зазначають, що на початку ХХІ століття у військовій науці з'являється концепція гібридних війн, що описує новітню війну як комбінацію конвенційних, іррегулярних й асиметричних засобів, які включають постійну маніпуляцію політичним та ідеологічним конфліктом, а також залучення сил спеціальних операцій і конвенційних збройних сил, агентів розвідки, політичних провокаторів, представників медіа. У таких війнах застосовуються також економічний шантаж, кібератаки, проксі-сервери і сурогати, паравійськові, терористичні і кримінальні елементи тощо. У монографії [2] автори аналізують різноманітні аспекти сучасних гібридних війн, інтерпретуючи смисли інформаційного протистояння з акцентом на гібридній агресії Росії проти України.

На думку українського дослідника Є. Магди, «гібридна війна» – це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів. Саме тому в

умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Війна полягає у прагненні однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншої. Інакше кажучи, це прагнення не знищити мільйони людей, а залякати й деморалізувати їх. Завдяки швидкості поширення інформації світом вона перетворилася не лише на товар, а й на зброю [3]. Як вважає Є. Магда, феномен «гібридної війни» – явище нове для міжнародних відносин. Далі дослідник акцентує увагу на тому, у який спосіб Росія використовувала механізм «гібридної війни» для підпорядкування України своїм інтересам. Автор аналізує історичні, енергетичні, інформаційно-психологічні аспекти «гібридної війни», називає причини, за якими Україна стала жертвою агресії з боку Росії. Не обмежуючись твердженням «у всьому винен Путін», Є. Магда аналізує причини ослаблення України, зазначає головні прояви агресії і пропонує рецепт перемоги України в протистоянні з РФ.

У монографії «Світова гібридна війна: український фронт» академік В. Горбулін зазначає, що гібридна війна є ключовим інструментом російської геостратегії реваншу. Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду: за формою вона «гібридна», а за змістом – «асиметрична». В. Горбулін вважає, що це феномен не новий по суті і використовувався майже в усіх війнах минулого, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника, причому інформаційний чинник в окремих випадках стає самостійним складником і виявляється не менш важливим, ніж військовий [4].

Український дослідник М. Цюрупа в публікації [5] виявив такі ознаки «гібридної війни»: 1) фактичні збройні акції: окремі сутички чи цілі бойовища розпочинаються без формального оголошення війни, тривають на тлі млявої реакції слабкої міжнародної спільноти, нездатної загнуждати агресора, який зухвало переступає норми міжнародного права, порушує хиткий стан миру та не зважає на свої зобов'язання берегти архітектуру міжнародної безпеки; 2) учасники бойових дій нерівноцінні в політично-правовому відношенні: з одного боку, урядові легітимні збройні угруповання, з іншого – суміш різнорідних діючих осіб: найманці, «ідейні борці» з урядовими силами, заслані загони представників третьої сторони, бойовики, терористи, кримінальні елементи, з якими, проте, воююча держава вимушена підтримувати певні відносини і т.п.; 3) бойові дії нерідко точаться на лінії зіткнення геополітичних платформ світу, кроскультурних розломів, що кореспондується з положеннями теорії С. Гантінгтона, тому врегулювання конфлікту ускладнено кроскультурними розбіжностями щодо розуміння питань війни, миру, безпеки; 4) у воєнно-технічному плані спостерігається мішанина класичного способу ведення війни урядовими силами зі збройними діями нелегітимних формувань, які складно назвати якимись визначеними

термінами: партизанські напади, рейди, засідки, обстріли. Недарма у «ДНР» було заявлено про створення підрозділу імені Нестора Махна; 5) у політичному сенсі це одна із силових форм воєнно-політичного тиску на межі війни і миру, коли слабким державам сильні країни нав'язують свою волю через використання різних видів силового напорю та форм бойових дій агресивних збройних угруповань.

Український дослідник М. Шевченко в публікації [6] сконструював базову модель загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України в умовах гібридної війни. Ця модель структурно включає в себе: 1) модель створення ситуації економічної нестабільності; 2) модель політичної дестабілізації суспільно-політичного життя в столиці держави; 3) модель політичної дестабілізації суспільства екстремістськими організаціями; 4) модель політичної дестабілізації суспільства сепаратистськими та терористичними організаціями; 5) модель регіональної дезінтеграції держави; 6) модель воєнно-політичного кризи; 7) модель збройного конфлікту низької інтенсивності.

Автор зазначає, що як основні потенціальні дестабілізаційні фактори можуть бути використані: кризові явища суспільно-політичного життя в столиці держави; кризові явища релігійного життя в окремих регіонах країни; територіальні претензії; економічна криза в країні; масові порушення прав людини; надання підтримки «державам-терористам»; поширення політичного тероризму в країні; порушення міжнародних режимів, що регулюють воєнно-політичні питання міжнародної безпеки та ін. За таких умов складається ситуація, що надає можливість державі-нападниці здійснити: дискримінацію влади держави-супротивника в розв'язанні проблем забезпечення національної безпеки з метою її подальшої делегітимізації; створення та подальша підтримка сепаративних рухів та опозиції, включаючи військову допомогу; приведення опозиції до влади та закріплення позитивних результатів операції.

На відміну від вітчизняних науковців феномен «гібридної війни» у наукових колах Заходу розпочали досліджувати багато років тому. У західному науковому дискурсі увага сконцентрована не на феномені «гібридної війни», а на виділенні «гібридних загроз» та протидії цим загрозам.

Так, Джон МакКуїн доводить, що «гібридні конфлікти» є повноправними війнами з фізичним та концептуальним застосуванням: по-перше, боротьба проти озброєного супротивника, а по-друге, більш широка боротьба за контроль і підтримку корінного населення в зоні бойових дій, підтримку (дистанційно) «локальних фронтів» на території воюючої країни, а також підтримка на міжнародному полі. Для забезпечення безпеки місцевого населення і стабілізації ситуації в зоні конфлікту локальні сили повинні негайно відновити безпеку, основні

послуги, місцеве самоврядування, сили самооборони й основні елементи економіки [7].

Щодо нової парадигми операцій зі стабілізації ситуації в неспроможних державах (failed state) Маргарет Бонд стверджує, що війни в наступному столітті будуть включати в себе вид гібридної війни, проектуючи всі елементи національної влади уздовж континууму її діяльності від стабільності та безпеки до військових операцій для відновлення захоплених територій до продовження бойових дій [8].

Характерною рисою «гібридних війн» є гнучка гібридна форма відкритого та прихованого застосування регулярного та нерегулярного, симетричного та асиметричного, військового та політичного, психологічного насильства. Тобто розмиття «червоної лінії» у міжнародному праві та нівелювання стандартного уявлення про війну та мир [9]. У певному сенсі, гібридну війну можна розглядати як інвертований «об'єднаний у мережу попередній проект» – тобто вступна попередня дія як узгоджене використання різних типів суб'єктів, об'єктів та інструментів з метою контролю рівня ескалації конфлікту через «мілітаризацію» спектру дій. Істотною характеристикою гібридної війни також є приховування активною стороною (нападником) власних намірів, можливостей та дій. Це означає, що сучасне міжнародне право в переважній більшості своїй вступає в суперечність з теоретичним обґрунтуванням «гібридного підходу» до ведення сучасних війн. Сутність зазначеного підходу полягає в тому, що гібридна війна роздроблена на фрагменти – окремі сценарії. Реалізація останніх на практиці здійснюється в такий спосіб, щоб дії активної сторони не суперечили нормам міжнародного права. Така ситуація не дозволяє здійснити адекватну правову оцінку дій «сторони-нападниці» у межах чинних норм міжнародного права й відповідно реагувати на порушення цих норм. Насамкінець, така ситуація сприяє втраті стороною, яка обороняється, можливостей щодо адекватного реагування на загрози гібридної війни.

Висновки. 1. Доведено, що особливостями трактування поняття «гібридна війна» у західному та українському дискурсах є те, що: західні дослідники акцентують увагу на вивченні феномену гібридності як війни, так і загроз; українські дослідники акцентують увагу переважним чином на з'ясуванні сутності гібридної війни й розглядають його як явище з позиції дихотомії «нове – старе».

2. Оскільки правова оцінка сучасного феномену «гібридної війни» відсутня, відповідно для подальшого розвитку наукової думки вважаємо за доцільне акцентувати увагу на питаннях класифікації інструментів, на визначенні суб'єктів та об'єктів гібридної війни. Необхідно також дослідити «феномен війни та миру» з діалектичним наголосом на феномені «мирної війни» (країна, яка здійснює військові операції на власній території без згадування терміна «війна» та «ворог»). Адже посилення на різні визначення поняття «війна» у науковій літературі з

філософії та історії війни не дозволяють визначити саму сутність [end state] «гібридної війни».

З'ясування сутності гібридною війни та визначення змістовних вимірів гібридного протистояння у воєнно-політичному конфлікті, з'ясування сутності перемоги та поразки в гібридній війні є окремою складною темою і потребує ретельного дослідження, що автор і ставить за мету під час подальшої роботи у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Березовець Т. Аннексія: остров Крим. хроніки гібридної війни / Т. Березовець. – Київ : Брайт Букс, 2015. – 184 с.
2. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. – 412 с.
3. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти : монографія / Є.В. Магда. – Харків: Віват, 2015. – 304 с.
4. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
5. Цюрупа М.В. «Гібридна війна» у категоріальному ряду політичної філософії / М.В. Цюрупа // Virtus. – 2015. – № 2. – С. 55-59.
6. Шевченко М.М. Базова модель загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України в умовах гібридної війни / М.М. Шевченко // Виклики і загрози національній безпеці в умовах гібридної війни: матеріали кафедр. наук.-практ. семінару (Київ, 27 квіт. 2017 р.) / за ред. Л.М. Шипілової. – К.: НАДУ, 2017. – С. 45-48.
7. John J. McCuen, “Hybrid Wars,” Military Review (March-April 2008). – P. 107-113.
8. Margaret S. Bond, “Hybrid War: A New Paradigm for Stability Operations in Failing States,” Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College, March 30, 2007. – P. 107-113.
9. Münkler, H. Die neuen Kriege. Reinbek bei Hamburg 2002. 5. Vgl. Parker, G.: Die militärische Revolution. Die Kriege – Kunst und der Aufstieg des Westens. Frankfurt am Main/. New York 1990. – S. 284.